

TOMÁŠ HÁLA / 3. 11. 2024

Deváté srdce

Ve své biografii uvádí režisér Juraj Herz, že po úspěšném psychologickém filmu *Den pro mou lásku* (1976), intimisticky laděném dramatu mladých rodičů, kteří se musejí vyrovnat se ztrátou svého dítěte, začal vnímat řeči, že by i on měl natočit politický film. Ve snaze tomu uniknout přijal nabídku barrandovské dramaturgické skupiny Oty Hofmana, zaměřující se na tvorbu pro děti a mládež, aby režíroval pohádku. Byla jí nová adaptace *Krásky a zvířete*, vycházející z převyprávění básníka a spisovatele Františka Hrubína, která pod názvem *Panna a netvor* přišla do československých kin v březnu 1979. Z velké části vznikala v největším ateliéru č. 6, kde architekt Vladimír Labský vytvořil monumentální dekoraci starého zámku, na tehdejší výrobní poměry natolik nákladnou, že vedení Barrandova po Herzovi požadovalo, aby v ní natočil ještě jeden film. Pomocnou ruku režisérovi znovu nabídla Hofmanova dramaturgická skupina, v jejíž gesci bylo natočeno *Deváté srdce*, uváděné v kinech měsíc po premiéře svého „blížence“.^[1]

Opět šlo žánrově o pohádku, na jejímž scénáři se vedle Herze podílel básník Josef Hanzlík, věnující se i tvorbě pro děti. Spolu napsali příběh, jehož hlavní zápletkou bylo vysvobození krásné princezny Adrieny z područí astrologa, hraběte Aldobrandiniho, kterého se úspěšně zhostí potulný student Martin. Základní fabuli obohatili Herz s Hanzlíkem o další motivy, z nichž do popředí vystupují dva. Svět kočovných artistů a loutkoherců, v němž si Martin najde svou milou, loutkářku Toničku, a svět astrologových temných sil, s nimiž se hrdina jako devátý uchazeč o princeznu záchranu konfrontuje hlavně proto, aby unikl trestu za výtržnosti, jichž se na velkovévodském dvoře dopustil.

Asi třetina metráže filmu se odehrává na Aldobrandiniho zakletém zámku, k jehož natočení se použila už zmiňovaná dekorace.^[2] Obě pohádky vznikaly paralelně. Nezřídka se na obou pracovalo během jednoho dne, natáčecí štáb u *Devátého srdce* a *Panny a netvora* byl přibližně stejný (kameraman Jiří Macháně, zvukař František

Černý, vedoucí produkce Karel Kochman). Na výsledku je však tato skutečnost znát jen minimálně.[3]

Zasloužili se o to i výtvarníci, které Herz pozval ke spolupráci. Zatímco u *Panny a netvora* se jednalo o malíře Josefa Vyleřala, u *Devátého srdce* to byli Eva a Jan Švankmajerovi. Přestože všechny zmíněné spojoval vztah k surrealismu, u *Devátého srdce* se tato stylizace propojovala – v souladu s dějem – s jarmarečně křiklavou podobou. Odpovídají tomu už úvodní titulky filmu, které jsou v podstatě animovanou sekvencí, v níž se dva kostlivci tak dlouho přetahují o lidské srdce, až ho rozpůlí, a k jeho scelení dojde v alchymistické baňce po přidání tajemných ingrediencí. Jakýmsi předmětným vyjádřením tohoto „pokusu“ byl v samotném ději stroj umístěný v laboratoři hraběte Aldobrandiniho, v němž se z krve devíti lidských srdcí extrahovala esence, zaručující jejímu majiteli nesmrtelnost.

Morbidnost atributů, s nimiž Juraj Herz na *Devátém srdci* pracoval, dává tušit, že žánr pohádky má u něj blízko k hororu, což byl také případ *Panny a netvora*, v době vzniku i v pozdějších letech hodnoceném jako zdařilejší, a to zejména díky propracovanějšímu scénáři.[4] Někteří domácí recenzenti viděli v promítání *Devátého srdce* menším dětským divákům problém,[5] na druhou stranu v zahraničí byl v kategorii filmů pro děti oceňován.[6] Z hlediska vývoje české filmové pohádky, spojované především s jistou laskavostí a humorem,[7] šlo ale o bezprecedentní počiny, které tehdy prosadilo osvícené vedení barrandovské dramaturgické skupiny.[8]

V režisérově filmografii má *Deváté srdce*, stejně jako *Panna a netvor*, neopominutelné místo nejen zásluhou vysoké profesionality zpracování, ale také díky celkovému přístupu k zadání, před něhož byl Herz za normalizace československé kinematografie postaven.[9] Jako jeden z tvůrců československé nové vlny, který však nevystudoval FAMU, ale loutkoherectví a režii na katedře loutkářství pražské DAMU, nebyl posrpnovým Filmovým studiem Barrandov žádaný, jeho pracovní angažmá bylo problematické. Po zdařilých adaptacích literárních klasiků (*Petrolejové lampy*, 1971; *Morgiana*, 1972), v nichž jako by navázal na své vrcholné dílo, *Spalovače mrtvol* (1968) podle stejnojmenné novely Ladislava Fukse, však přistoupil na aktuální požadavky tematických plánů filmové výroby. Nevyhýbal se různým žánrům, a přitom se pokoušel nezpronevěřit vlastní poetice, v níž bytostné tíhnutí k pochmurně laděným příběhům vyvažovala záliba v grotesce a situačním humoru.

Příznačné pro Juraje Herze bylo objevování nových hereckých talentů, odhalování nevyužitých možností u zavedených hereckých typů nebo odvážná práce s hereckými mistry. V případě *Devátého srdce* svěřil roli Tončky začínající Anně Mařové, dnes uznávané divadelní a televizní herečce. Jako představitel hraběte Aldobrandiniho se i díky výrazné masce uměleckého maskéra Jiřího Hurycha zapsal do paměti diváků Juraj Kukura. Mistrovská, byť rozsahem nevelká, je kreace Josefa Kemra v roli principála, který s otlučenými loutkami jezdí po štacích a hraje „příběh nešťastné lásky a ukrutného protiventství, který se udál dokonalému a sličnému rytíři Filodénovi a přelíbezné princezně, panně Beatrici, v zemi neapolitánské“, vytvářející jakýsi pandán k hlavnímu ději filmu.

Pohádkovému žánru se Herz věnoval ještě v roce 1986, když v koprodukcí bratislavského Štúdia hraných filmov – Koliba a mnichovského Omnia Filmu natočil podle předlohy H. Ch. Andersena *Galoše štastia*, a později i v Německu, kam v roce 1987 emigroval (*Žabí princ, Císařovy nové šaty*). Tyto snímky však zůstaly za invenčností předchozích titulů.

V roce 2011 se Herz k *Devátému srdci* vrátil a v pražském Národním divadle režíroval stejnojmennou inscenaci, která se na repertoáru udržela do března 2013. Divadelní kus se nepokrytě odvolával na svou filmovou podobu, z níž téměř beze změny zůstala zachována hudba Petra Hapky, považovaná za jednu z nejzdařilejších kresek tohoto skladatele.^[10]

Deváté srdce (ČSSR 1978), režie: Juraj Herz, scénář: Josef Hanzlík, Juraj Herz, kamera: Jiří Macháně, hudba: Petr Hapka, hrají: Ondřej Pavelka, Anna Mařová, Josef Kemr, Julie Jurištová, Juraj Kukura, František Filipovský, Přemysl Kočí, Josef Somr, Václav Lohniský, Lubomír Černík a další. Filmové studio Barrandov, 88 min.

Poznámky:

[1] Juraj Herz – Jan Drbohlav, *Autopsie*. Mladá fronta: Praha 2015, s. 274–292.

[2] Vedle toho se natáčelo v Ploskovicích u Litoměřic, na zámku Veltrusy, ve Znojmě, v Mnichově Hradišti a v pražské Troji.

[3] Např. o kameramanovi filmu režisér uvedl: „Jiří Macháně mě fascinoval tím, jak každý film dokázal natočit úplně jiným způsobem, vždycky naprosto změnil styl své kamery. Přesně dokázal pochopit mou představu a kameramansky ji sdělit po svém.“ In Juraj Herz – Jan Drboslav, c. d., s. 268–269.

[4] Kompoziční a stylovou nevyváženost vytýkal *Devátému srdci* např. Luděk Čermák. Viz Píšeme o filmu *Deváté srdce*. *Záběr*, č. 8 (20. 4.), s. 4.

[5] Petr Klimpl, *Deváté srdce*. *Rovnost*, č. 94 (7. 6.), 1979, s. 5.

[6] V Madridu na Mezinárodní přehlídce filmové fantazie a science fiction (12.–19. 1. 1980) bylo *Deváté srdce* vyhlášeno nejlepším dlouhometrážním filmem pro děti. In: *Filmový monitor*, č. 3, 1980, s. 10.

[7] Více viz Jitka Šidláková, *Filmová pohádka*. In: Luboš Ptáček (ed.), *Panorama českého filmu*. Rubico: Olomouc, 2000, s. 333–351.

[8] „Byla jsem například na mezinárodní konferenci, která byla o dětském filmu v SSSR, a tam měl jistý Polák přednášku o hororové pohádce. Tak mě to tehdy nadchlo, že jsem tenhle žánr prosadila i u nás. Natočilo se *Deváté srdce* a *Panna a netvor*, u kterých se děti počůrávaly a bály se, ale dodnes je někdo tu a tam ještě zná.“ In: Magdaléna Medková, *Pohádkám dnes chybí morální tah. Děti baví situace, ne příběh, říká dramaturgyně*, viz <https://magazin.aktualne.cz/pohadkam-dnes-chybi-moralni-tah-deti-bavi-situace-ne-pribeh/r~324dfa64201511ea82ef0cc47ab5f122/> [rozhovor s Marcelou Pittermannovou, cit. 29. 3. 2020].

[9] Zda se u obou filmů nejednalo spíše o horor maskovaný za pohádku, čeká na další odborné přehodnocení. Viz Rudolf Schimera – Michal Kříž, *Panna a netvor a Deváté srdce v kontextu díla Juraje Herze*. *Film a doba*, č. –2, 2014, s. 27–32.

[10] Více viz <http://archiv.narodni-divadlo.cz/default.aspx?jz=cs&dk=Titul.aspx&ti=5165&sz=0&abc=D&pn=456affcc-f401-4000-aaff-c11223344aaa>